

АНОТАЦІЯ

Воробйов О.О. Політичне вчення Августина Аврелія та його роль у формуванні сучасного філософсько-правового дискурсу. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія (Галузь знань 03 Гуманітарні науки). - Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2026.

Культурні реалії сучасності, які в цілому виявляють розірваність горизонту сенсів та розщеплення форм політичної суб'єктності, здаються наповненими глибокою втомою від більш ніж сторічного досвіду впровадження раціоналістичних моделей соціального. Як наслідок - людина ХХІ століття характеризується внутрішньою розгубленістю через вплив взаємовиключних тенденцій. З одного боку, вона є чутливою до найменших проявів несправедливості, а з іншого байдужою до фундаментальних питань спільного суспільного блага. Гостре реагування на зміст мовних засобів та символів дивним чином суміщається із втратою здатності тривалого морального зосередження. При цьому, політичні інституції, які зазвичай вважалися носіями раціонального порядку, вже не сприймаються як форми реалізації справедливості.

Окреслена екзистенційна ситуація актуалізує питання підстав політичного порядку, особливо в їх онтологічному, морально-етичному та антропологічному вимірах. При цьому, трагічний військовий досвід першої половини ХХ й початку ХХІ століть наводить на думки про обмеженість інтелектуальної позиції зведення політичних феноменів до питань інституалізації або форм реалізації влади. Це призводить до формування суспільного запиту навколо тематики глибинних засад політичного співіснування людей.

В таких умовах сучасна філософська й політична думка, звертається до пошуку концептуальних опор, інтуїтивно слідуючи «назад у майбутнє». Очікувано, подібні опори знаходяться на інтелектуальних ланах філософських традицій, які розглядали політичну реальність не в ключі феноменології зовнішнього, а як проекцію внутрішнього стану людини. Однією з таких традицій є вчення Августина Аврелія, у центрі політичної частини котрого

перебуває людина як істота любові із волею, завжди спрямованою до певного блага. Як ми побачимо далі, саме через цей вектор і формується структура спільного життя політичних спільнот.

Дисертаційне дослідження присвячене системній історико-філософській реконструкції політичної філософії Августина Аврелія та визначення її ролі у сьогоденних доктринальних трансляціях. В роботі обґрунтовується, що політичне вчення Єпископа Гіппонського є цілісною концепцією онтологічних, антропологічних та морально-етичних підстав політичного порядку, у межах якої політична спільнота виникає як історичний прояв порядку любові (*ordo amoris*). Саме тому політичний порядок у Августина Аврелія визначається не тільки і не стільки інституційним регулюванням або формами реалізації влади, а насамперед спрямованістю людської волі до певного блага.

Об'єктом дослідження є вчення і філософська система Августина Аврелія, а **предметом дослідження** - політичне вчення Августина Аврелія, його антропологічні, онтологічні та етичні підстави, зокрема концепти *caritas*, *ordo amoris*, *populus*, *civitas*, *iustitia* та *potestas* окремо та у їхньому взаємозв'язку. **Метою** дослідження є проведення системної історико-філософської реконструкції політичного вчення Августина Аврелія, виявлення його концептуальної архітектоніки, антропологічних, онтологічних, етичних та політико-правових засад, а також визначення його ролі у формуванні сучасного філософсько-правового дискурсу.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі **завдання** дисертаційного дослідження:

1. Проаналізувати історико-філософські передумови формування політичного вчення Августина Аврелія. Розглянути, як саме традиції і надбання античної, іудейської та християнської думки сприяли формуванню основи політичної філософії Вчителя Благодаті;

2. Визначити місце античної філософської традиції у становленні його політичної думки та характер її християнського переосмислення. Проаналізувати, які концепти та ідеї вплинули на формування політичних поглядів Августина Аврелія;

3. Обґрунтувати необхідність системної реконструкції політичної філософії Єпископа Гіппонського як окремого сегмента його мислення; виокремити політичну філософію з масиву вчення Августина Аврелія;

4. Дослідити антропологічні підстави політичного суб'єкта у філософії Вчителя Благодаті;

5. Проаналізувати концепт *populus* як форму політичної спільноти, об'єднаної спільністю любові;

6. Реконструювати значення августинівської тріади *amor - caritas - cupiditas* у формуванні політичного порядку;

7. Дослідити місце та значення концепту *ordo amoris* у політичній філософії Августина Аврелія та з'ясувати можливість його інтерпретації як принципу політичного порядку;

8. Дослідити зв'язок між *caritas* та категоріями влади, закону і справедливості у вченні Єпископа Гіппонського;

9. Проаналізувати дистинкцію *amor Dei* та *amor sui* як основу августиніанської політичної антропології;

10. Визначити модуси влади (*ministerium* і *dominium*) та їхнє значення для політичної легітимності. Оглянути сучасну філософію права в тих галузях, де вона перетинається із проблемним полем Августина Аврелія і встановити причини, які спонукають сучасних філософів права і політики звертатись до ідей Вчителя Благодаті;

11. Розкрити сучасні інтерпретації августиніанської думки у політичній філософії XX - XXI століть. Визначити, яким чином звернення до політичної філософії Августина Аврелія дозволяє осмислювати й вирішувати сучасні політично-правові проблеми.

12. Дослідити зв'язок між *interioritas* та *civitas* як основний елемент механізму формування політичної спільноти за Вчителем Благодаті.

Теоретико-методологічна стратегія дослідження базується на поєднанні історико-філософського, герменевтичного, феноменологічного та антропологічного підходів. У роботі використано метод концептуальної

реконструкції, що дозволяє відтворити внутрішню логіку політичного вчення Августина Аврелія, а також порівняльно-історичний метод для аналізу його зв'язків із античною та сучасною політичною філософією.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших у вітчизняному історико-філософському дискурсі спроб системної реконструкції політичної філософії Августина Аврелія. Запропоноване дослідження вступає у продуктивний науковий діалог із сучасним міжнародним августинознавством, пропонуючи спосіб системного прочитання політичної філософії Августина Аврелія як цілісної політико-онтологічної архітекτονіки, що інтегрує її антропологічні, онтологічні, етичні та політико-правові виміри навколо поняття *ordo amoris*.

Уперше:

- обґрунтовано, що політичне вчення Августина Аврелія слід інтерпретувати як складову цілісної онтології любові, у межах якої політичний порядок постає не як автономна інституційна або правова конструкція, а як історичний і соціальний прояв порядку любові (*ordo amoris*), що визначає ієрархію благ, спрямованість волі та структуру людського співбуття;

- показано, що концепція *caritas* у філософії Августина Аврелія має політико-онтологічний характер, оскільки виступає не лише моральною чеснотою або богословською категорією, а фундаментальним принципом організації політичної спільноти, який визначає характер її єдності, природу влади, можливість справедливості та орієнтацію на спільне благо;

- доведено, що *ordo amoris* функціонує як “граматика політичного порядку”, тобто як універсальний принцип, що структурно визначає взаємозв'язок між внутрішнім життям особи та зовнішнім устроєм спільноти, задаючи умови можливості миру (*tranquillitas ordinis*), справедливості (*iustitia*) та легітимної соціальної ієрархії;

- здійснено концептуальну інтерпретацію поняття *populus* як аксіологічної спільноти, об'єднаної не формально-юридичною згодою або утилітарною користю, а спільністю того, що вона любить (*amor communis*), унаслідок чого

політична єдність розглядається як похідна від єдності ціннісної орієнтації та спрямованості до певного блага;

- обґрунтовано внутрішній зв'язок між категоріями *interioritas* та *civitas*, у межах якого внутрішній досвід людини, структура її волі та спрямованість любові постають антропологічною основою формування політичної спільноти, що дозволяє інтерпретувати політичний порядок як зовнішнє вираження внутрішнього порядку людської душі;

- системно реконструйовано політичне вчення Августина Аврелія як цілісну концептуальну архітектуру, що поєднує антропологічні, онтологічні, етичні та політико-правові елементи у єдину модель осмислення політичного, на відміну від фрагментарних інтерпретацій, характерних для сучасного августинознавства;

- обґрунтовано, що політичний суб'єкт у філософії Вчителя Благодаті має антропологічну та аксіологічну природу, оскільки визначається не формально-правовим статусом або інституційною належністю, а внутрішньою спрямованістю любові до певного блага, що дозволяє інтерпретувати політичне як похідне від структури людської особистості;

- показано, що політична влада у вченні Августина Аврелія підлягає морально-онтологічній диференціації через дихотомію *ministerium / dominium*, що дає змогу сформулювати критерій легітимності влади: відповідність порядку любові (*ordo amoris*) та спрямованість до спільного блага; також отримано можливість інтерпретувати владу як вторинний і обмежений інструмент впорядкування наслідків антропологічного розладу.

Уточнено й поглиблено:

- роль платонізму, неоплатонізму та стоїцизму у формуванні політичної думки Августина Аврелія, зокрема показано, що зазначені традиції виступають не як сукупність запозичених ідей, а як інтелектуальний горизонт, у межах якого здійснюється їх християнська трансформація (платонічно-неоплатонічна ієрархія буття та ідея блага переосмислюються через концепт *summum bonum i ordo*

amoris, а стоїчне вчення про закон через категорію *lex aeterna* як вираження божественного порядку);

- антропологічне розуміння політичного суб'єкта як істоти спрямованої любові, у межах якого уточнено, що суб'єкт політичного у філософії Августина Аврелія визначається не формально-правовим статусом, раціональною здатністю чи соціальною функцією, а структурою волі та ієрархією благ, до яких він спрямований, що дозволяє інтерпретувати політичну суб'єктність як похідну від внутрішнього порядку любові;

- інтерпретацію дистинкції *amor Dei / amor sui* як моделі політичної антропології, у якій ця опозиція постає не лише як морально-богословська схема, а як фундаментальний принцип диференціації типів політичного існування, що визначає характер спільноти, форму влади та історичну динаміку *civitas Dei* і *civitas terrena*;

- значення категорій *iustitia*, *potestas* і *lex* у контексті порядку любові, зокрема обґрунтовано їхню внутрішню взаємопов'язаність як елементів єдиної політико-онтологічної структури. Справедливість (*iustitia*) постає як впорядкована любов, влада (*potestas*) як інструмент її підтримання або деформації, а закон (*lex*) як нормативне вираження порядку блага, що дозволяє розкрити залежність легітимності політичного порядку від його відповідності *ordo amoris*;

Набуло подальшого розвитку:

- підхід до інтерпретації політичної філософії Августина Аврелія як цілісної концепції, що поєднує онтологію, антропологію та політико-правову теорію, завдяки чому політичне осмислюється не як автономна сфера інституцій, а як похідне від структури людського буття, порядку блага та спрямованості любові;

- розуміння концепту *ordo amoris* як універсального принципу організації соціального та політичного порядку, що дозволяє розглядати його не лише як моральну норму, а як фундаментальну категорію політичної філософії, здатну пояснювати механізми формування спільноти, ієрархії благ і умов можливості справедливості;

- інтерпретація політичної спільноти як форми єдності, яка виникає на основі спільного об'єкта любові (*amor communis*), що розширює класичні підходи до розуміння політичного порядку, виводячи його за межі юридичних, договірних та інструментальних моделей;

- положення про вторинний і обмежений характер політичної влади у вченні Августина Аврелія, що дозволяє розглядати владу не як самодостатню цінність, а як історично зумовлений механізм стримування наслідків антропологічного розладу та невпорядкованої любові;

- підхід до осмислення політичної філософії Августина Аврелія як джерела сучасного філософсько-правового дискурсу, зокрема в контексті проблем легітимності влади, моральних підстав політики, відповідальності за спільний світ та співвідношення внутрішнього життя особи і публічного порядку;

- інтерпретація августиніанської концепції любові як теоретичного ресурсу для сучасної політичної та правової філософії, що відкриває можливості для подальшого осмислення взаємозв'язку між етикою, антропологією та політикою у межах міждисциплінарних досліджень.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає у розширенні сучасного розуміння політичної філософії Августина Аврелія як цілісної концепції, що поєднує онтологічні, антропологічні та політико-правові виміри осмислення політичного порядку. У дослідженні показано, що августиніанська концепція любові (*caritas*) та порядку любові (*ordo amoris*) може бути використана як концептуальний інструмент для аналізу моральних підстав політичної спільноти, природи легітимності влади та умов можливості справедливості.

Отримані результати сприяють поглибленню інтерпретацій августиніанської традиції в сучасному історико-філософському дискурсі та дозволяють подолати редуктивні підходи до його спадщини як виключно теологічної або історіософської. Запропонований у роботі підхід відкриває можливість системного осмислення політичного як похідного від внутрішньої структури людської особистості, спрямованості її волі та ієрархії благ.

Результати дослідження можуть бути застосовані у подальших історико-філософських, політико-теологічних, антропологічних та філософсько-правових студіях, зокрема у дослідженнях проблем політичної антропології, моральних підстав права, легітимності політичної влади та природи справедливості. Окрім цього, вони мають значення для сучасних теоретичних дискусій щодо співвідношення внутрішнього життя особи і публічного порядку, відповідальності за спільний світ, а також визначення меж політичного у контексті кризи інституційних моделей сучасності.

Практичне значення результатів полягає у можливості їх використання в освітньому процесі при викладанні курсів з історії філософії, політичної філософії, філософії права, а також у розробці міждисциплінарних програм, спрямованих на осмислення моральних і антропологічних засад політичного життя.

Ключові слова: політична філософія, любов, середньовіччя, філософія історії, Августин Аврелій, платонізм, християнство, антропологія, етика, держава, символізм, екзистенційність, політична теологія, суспільство, політико-правові вчення.

ABSTRACT

Oleksii Vorobiov. “The Political Doctrine of Augustine of Hippo and Its Role in the Formation of Contemporary Philosophical and Legal Discourse”. - Qualification scholarly paper: a manuscript.

Thesis submitted for obtaining the Doctor of Philosophy degree in Human Sciences, Specialty 033 - Philosophy. - V. N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2026.

Contemporary political philosophy increasingly turns to the problem of the moral, anthropological, and ontological foundations of political order. The experience of the 20th - 21st centuries has demonstrated the limitations of reducing politics to institutional mechanisms, procedures, or forms of power, thereby actualizing the need to seek deeper foundations of political coexistence. In this context, the legacy of Augustine of Hippo acquires particular significance, as in his thought the political is understood as derived from the inner state of the human person, the orientation of the will, and the order of love.

The dissertation is devoted to a systematic historical-philosophical reconstruction of Augustine’s political philosophy as a coherent conception of the moral and ontological foundations of political community. It is argued that Augustine’s political doctrine is not a fragmentary theory of the state or power, but rather a component of a broader ontology of love, within which political order is interpreted as a historical manifestation of *ordo amoris* - the order of love that determines the structure of human desires and the form of communal life.

The object of the study is Augustine’s political philosophy, while the subject is its anthropological, ontological, and ethical foundations, in particular the concepts of *caritas*, *ordo amoris*, *populus*, *civitas*, *iustitia*, and *potestas* in their interrelation. **The subject of the study** is to reconstruct Augustine’s political doctrine as an integral conception in which political order appears as derived from the moral structure of the human person and the orientation of love. **The aim of this research** is to carry out a systematic historical-philosophical reconstruction of Augustine of Hippo’s political thought, to reconstruct its conceptual architectonics, to identify its anthropological, ontological, ethical, and politico-legal foundations, and to determine its significance for the development of contemporary philosophical and legal discourse.

To achieve the stated aim, the following objectives of the dissertation research were defined:

1. To analyze the historical and philosophical prerequisites for the formation of Augustine of Hippo's political doctrine. To examine how the traditions and intellectual heritage of ancient, Jewish, and Christian thought shaped the foundations of Augustine's political philosophy.

2. To determine the place of the ancient philosophical tradition in the development of his political thought and the nature of its Christian reinterpretation. To analyze which concepts and ideas influenced the formation of Augustine's political views.

3. To substantiate the need for a systematic reconstruction of Augustine's political philosophy as a distinct segment of his thought; to delineate political philosophy within the broader corpus of Augustine's teaching.

4. To investigate the anthropological foundations of the political subject in Augustine's philosophy.

5. To analyze the concept of *populus* as a form of political community united by a common bond of love.

6. To reconstruct the significance of the triad *amor – caritas – cupiditas* in the formation of political order.

7. To investigate the place and significance of the concept of *ordo amoris* in Augustine of Hippo's political thought and to explore its potential interpretation as a principle of political order.

8. To examine the relationship between *caritas* and the categories of power, law, and justice.

9. To analyze the distinction between *amor Dei* and *amor sui* as the basis of political anthropology.

10. To identify the modes of power (*ministerium* and *dominium*) and their significance for political legitimacy. To review contemporary philosophy of law in those areas where it intersects with Augustine's problematic field, and to determine the reasons that prompt modern philosophers of law and politics to turn to the ideas of the Doctor of Grace.

11. To reveal contemporary interpretations of Augustinian thought in the political philosophy of the 20th–21st centuries. To determine how engagement with Augustine of Hippo’s political philosophy enables the understanding and resolution of contemporary political and legal problems.

12. To investigate the relationship between interioritas and civitas as a mechanism for the formation of political community.

The theoretical and methodological strategy of the research is based on the combination of historical-philosophical, hermeneutical, phenomenological, and anthropological approaches. The study employs the method of conceptual reconstruction, which makes it possible to reveal the internal logic of Augustine’s political doctrine, as well as the comparative-historical method for analyzing its connections with both ancient and contemporary political philosophy.

The scientific novelty of the research findings lies in the fact that this dissertation represents one of the first attempts within the Ukrainian historical-philosophical tradition to provide a systematic reconstruction of Augustine of Hippo’s political philosophy. The proposed study enters into a productive scholarly dialogue with contemporary international Augustinian studies by offering a systematic interpretation of Augustine’s political philosophy as a coherent politico-ontological conceptual architectonic integrating its anthropological, ontological, ethical, and politico-legal dimensions around the concept of *ordo amoris*.

For the first time:

- it has been substantiated that Augustine’s political doctrine should be interpreted as a component of a comprehensive ontology of love, within which political order appears not as an autonomous institutional or legal construction, but as a historical and social manifestation of *ordo amoris*, determining the hierarchy of goods, the orientation of the will, and the structure of human coexistence;

- it has been demonstrated that the concept of *caritas* in Augustine’s philosophy has a politico-ontological character, functioning not merely as a moral virtue or theological category, but as a fundamental principle of the organization of political community, determining its unity, the nature of power, the possibility of justice, and its orientation toward the common good;

- it has been proven that *ordo amoris* functions as a “grammar of political order,” that is, as a universal principle structuring the relationship between the inner life of the person and the external organization of the community, thus establishing the conditions for peace (*tranquillitas ordinis*), justice (*iustitia*), and legitimate social hierarchy;

- a conceptual interpretation of *populus* as an axiological community united not by formal-legal agreement or utilitarian interest, but by a common object of love (*amor communis*) has been proposed, whereby political unity is understood as derived from shared value orientation;

- the internal connection between *interioritas* and *civitas* has been substantiated, demonstrating that the inner life of the person, the structure of the will, and the orientation of love constitute the anthropological foundation of political community;

- Augustine’s political doctrine has been systematically reconstructed as a coherent conceptual architecture integrating anthropological, ontological, ethical, and politico-legal dimensions;

- it has been substantiated that the political subject in Augustine’s philosophy has an anthropological-axiological nature, being determined by the orientation of love rather than formal legal status;

- it has been shown that political power in Augustine is subject to moral-ontological differentiation through the dichotomy *ministerium* / *dominium*, allowing the formulation of a criterion of legitimacy based on conformity to *ordo amoris*.

Clarified and deepened:

- the role of Platonism, Neoplatonism, and Stoicism in the formation of Augustine of Hippo’s political thought, in particular, it is shown that these traditions function not as a mere set of borrowed ideas, but as an intellectual horizon within which their Christian transformation takes place: the Platonic-Neoplatonic hierarchy of being and the idea of the good are reinterpreted through the concepts of *summum bonum* and *ordo amoris*, while the Stoic doctrine of law is transformed through the category of *lex aeterna* as an expression of the divine order;

- the anthropological understanding of the political subject as a being of directed love, within which it is clarified that the political subject in Augustine’s philosophy is determined not by formal legal status, rational capacity, or social function, but by the

structure of the will and the hierarchy of goods toward which it is oriented, allowing political subjectivity to be interpreted as derived from the inner order of love;

- the interpretation of the distinction *amor Dei* / *amor sui* as a model of political anthropology, in which this opposition appears not merely as a moral-theological scheme, but as a fundamental principle for differentiating types of political existence, determining the character of community, the form of power, and the historical dynamics of *civitas Dei* and *civitas terrena*;

- the significance of the categories *iustitia*, *potestas*, and *lex* within the framework of the order of love, in particular, their internal interrelation is substantiated as elements of a unified politico-ontological structure: justice (*iustitia*) is understood as ordered love, power (*potestas*) as an instrument of its maintenance or distortion, and law (*lex*) as the normative expression of the order of the good, which allows revealing the dependence of political legitimacy on its conformity to *ordo amoris*.

Further developed:

- the approach to interpreting Augustine of Hippo's political philosophy as a coherent conception integrating ontology, anthropology, and politico-legal theory, whereby the political is understood not as an autonomous sphere of institutions, but as derived from the structure of human being, the order of the good, and the orientation of love;

- the understanding of the concept of *ordo amoris* as a universal principle of the organization of social and political order, which allows it to be considered not merely as a moral norm, but as a fundamental category of political philosophy capable of explaining the mechanisms of community formation, the hierarchy of goods, and the conditions of possibility of justice;

- the interpretation of political community as a form of unity arising from a shared object of love (*amor communis*), which expands classical approaches to understanding political order by moving beyond purely legal, contractual, and utilitarian models;

- the thesis of the secondary and limited character of political power in Augustine's doctrine, which allows power to be understood not as a self-sufficient

value, but as a historically conditioned mechanism for restraining the consequences of anthropological disorder and disordered love;

- the approach to understanding Augustine's political philosophy as a source of contemporary philosophical and legal discourse, particularly in relation to the problems of legitimacy of power, the moral foundations of politics, responsibility for the common world, and the relationship between the inner life of the person and public order;

- the interpretation of Augustine's concept of love as a theoretical resource for contemporary political and legal philosophy, which opens new possibilities for further reflection on the interrelation between ethics, anthropology, and politics within interdisciplinary research.

The theoretical and practical significance of the obtained results lies in expanding the contemporary understanding of Augustine's political philosophy as a holistic conception integrating ontological, anthropological, and politico-legal dimensions. The study demonstrates that Augustine's concept of love (*caritas*) and the order of love (*ordo amoris*) can serve as a conceptual framework for analyzing the moral foundations of political community, the nature of legitimacy, and the conditions of justice.

The results contribute to overcoming reductive interpretations of Augustine and open new perspectives for understanding political order as derived from the inner structure of the human person and the hierarchy of goods. They can be applied in historical-philosophical, political-theological, anthropological, and legal-philosophical studies, as well as in contemporary debates on power, justice, responsibility, and the limits of the political. Practically, the results may be used in teaching courses in philosophy, political philosophy, and philosophy of law, as well as in interdisciplinary educational programs.

Keywords: Political Philosophy, Love, Middle Ages, Philosophy of History, Aurelius Augustine, Platonism, Christianity, Anthropology, Ethics, State, Symbolism, Existentiality, Political Theology, Society, Political and Legal Doctrines.